

MEERKEUZETOETSEN TEKSTBEGRIIP OP HET EINDEXAMEN

Ton Luijten

Dit artikel is een reactie op: 'Notities t.a.v. Meerkeuze - Tekstbegrip-toetsen op het Eindexamen' van Helge Bonset in Moer 1974:6. Ton Luijten is Cito-medewerker nederlands.

De kruistocht die Helge Bonset de laatste twee jaar onderneemt tegen de meerkeuze-toetsen vindt zijn vervolg in het laatste nummer van Moer¹ waarin Bonset na het geven van een historisch overzicht van de wapenfeiten 'Urgente punten punten van waakzaamheid voor de VON' formuleert en vervolgens in een 'Bijlage' de strijd aanbindt met de meerkeuze-tekstbegrip-toetsen. Na formulering van een drietal 'problemen rond ons huidige tekstonderwijs' somt Bonset een drietal 'exakt dezelfde nadelen' op van de meerkeuze-tekstbegrip-toets. Wij maken daar de volgende kanttekeningen bij:

- 1 Als eerste nadeel meldt Bonset: 'De leerling heeft om tekst noch vragen gevraagd, en heeft dus geen leesdoel'. Hoewel Bonset zelf inziet dat dit bezwaar niet specifiek betrekking heeft op de meerkeuzetoets - hij voegt er immers aan toe: 'Eerlijkheids-halve; deze problematiek is binnen het vrij technische kader waarin wij nu over taal en toetsen praten, niet op te lossen' (met 'technisch kader wordt hier naar alle waarschijnlijkheid bedoeld: het kader van het Centraal Schriftelijk Examen) - voert hij dit bezwaar merkwaardigerwijze toch op als een nadeel van de meerkeuzetoets! Bovendien is de konklusie: 'en heeft dus geen leesdoel' op zijn minst erg onzorgvuldig getrokken, zolang niet omschreven is wat 'in dit vrij technische kader onder leesdoel verstaan dient te worden.
- 2 Het tweede nadeel dat Bonset naar voren brengt is de *veronderstelling* (door Bonset geformuleerd als een konstatering) dat de vragen in de meerkeuze-tekstbegrip-toetsen 'zich uitsluitend afspelen op kennis-, begrips-, en analysenivo', m.a.w. 'slechts' betrekking hebben op de leesvaardigheden 1 t/m 4, zoals die door Drop omschreven zijn.²

Alvorens in te gaan op de mogelijkheden van de meerkeuzetoets t.a.v. de 'hogere leesvaardigheden' van Drop² het volgende:

Bonset suggereert dat de mogelijkheden met open vragen groter zijn. In zijn algemeenheid is die opmerking misschien juist, maar we moeten niet uit het oog verliezen in welk 'kader' we hier discussiëren, namelijk het kader van de CSE. En dan komt ook Bonset zelf tot de konstatering dat in de huidige schriftelijke examens met open vragen de hogere leesvaardigheden niet aan bod komen. Wellicht berust dit laatste niet op toeval, maar op de volgende redenering: een beoordeling van schoolprestaties in een *Centraal* examen stelt de algemeen-methodische eis dat te-

voren duidelijk is wát je beoordeelt en op welke gronden. Immers: indien men bij de open-vraagtechniek ook een consistente en doorzichtige beoordeling wil realiseren (wat in het kader van een centraal examen zeker wenselijk is), dan zullen de opstellers van de open vragen ook een analyse vooraf moeten plegen (enigszins analoog aan wat de opstellers van meerkeuzevragen doen) die uitmondt in een hanteerbaar correctievoorschrift. Dit correctiemodel maakt het de correctoren mogelijk (of behoort dit althans te doen) op vrij uniforme wijze te bepalen welke antwoorden acceptabel zijn en welke niet. Vandaar wellicht het ontbreken van de 'hogere vraagvormen' in de huidige examens met open vragen, die ons inziens beter tot hun recht kunnen (en moeten) komen in het schoolonderzoek, met name in het mondeling gedeelte.

Dit neemt niet weg dat het in sommige gevallen zeer wel mogelijk is in meerkeuze-toetsen-tekstbegrip de hogere leesvaardigheden 5 en 6 van Drop² te operationaliseren. Het zou ons in dit korte bestek te ver voeren hiervan voorbeelden te geven (bij één enkel item zou dan een aanzienlijk tekstfragment gepubliceerd moeten worden). Met name de laatste jaren heeft een werkgroep Tekstbegrip zich bezig gehouden met de mogelijkheden en on-mogelijkheden van de meerkeuzetoets op het terrein van de hogere leesvaardigheden³, maar ook in de door Bonset genoemde toetsverzameling 'Cito-tekstbegrip- en schrijfvaardigheidstoetsen voor de bovenbouw van Havo en Atheneum' (arnhem 1973) zitten wel degelijk items die betrekking hebben op Drop 5 en 6.

- 3 Het derde nadeel van Bonset betreft de konstatering dat de vragen in een meerkeuzetoets uitgaan van de eenduidigheid van een tekst. Dit 'nadeel' hangt samen met de onder 2 gesignaleerde problematiek, is niet 'specifiek voor de meerkeuzetoets, maar geldt ook voor de huidige tekstbegriptoets-met-open-vragen in het CSE. Dit houdt echter geenszins in dat de samenstellers van meerkeuzetoetsen a priori uitgaan van de 'eenduidigheid van een tekst'. Zij trachten alleen die teksten te kiezen waarbij het mogelijk is vragen te stellen, waarop het goede antwoord, of de goede antwoorden zo eenduidig mogelijk zijn. Literaire teksten (waarmee ook het Cito in het verleden geëxperimenteerd heeft) met een sterk poly-interpretabel karakter leveren daarom ook minder mogelijkheden op voor het meerkeuze-systeem, maar ook hier geldt hetzelfde weer voor de open-vraagvorm in het CSE. (Vgl. de rel rond de Hella Haasse-tekst in het HAVO-examen van enkele jaren geleden). Dat een zakelijk-informatieve tekst ook meerduidig kan zijn kan in een meerkeuzetoets tot uiting gebracht worden, zoals het volgens Bonset mogelijk moet zijn 'Bij een tekst met gewone vragen' een 'korrektiesleutel' te 'maken die meerdere alternatieven toelaat. Zo leer je de leerlingen dat je een tekst vaak op meer manieren kan uitlegen.'

Ik citeer met name ook de laatste zin om te laten zien dat in de discussie over examentoetsen de problematiek van een Centraal Schriftelijke Examensituatie (waarin factoren als 'betrouwbaarheid', 'objectiviteit' en 'centraal toetsbare doelstellingen') een belangrijke rol spelen) vaak op één hoop gegooid wordt met de problematiek van het leerproces. Ook in het artikel van Bonset wordt geen onderscheid gemaakt tussen:

- 1 Wat is wenselijk en haalbaar in het leerproces van het 'tekstonderwijs'?
- 2 Wat is wenselijk en haalbaar in de toetsing van dat leerproces
- a in het CSE (waar Bonset blijkt zijn artikel een voorstander van is)
- b in het Schoolonderzoek?

Tenslotte laten wij hier een overzicht volgen van de mogelijkheden van drie schriftelijke toetsingsvormen Tekstbegrip, te weten: De Samenvatting, De open vragen, De Meerkeuzevragen, opgesteld door de Werkgroep Tekstbegrip Nederlands van het Cito en gebaseerd op de experimentele toetsconstructie van de laatste jaren.³

In de kolommen hieronder is aangegeven of men de betrokken toetsvormen wel (+) of niet (–) geschikt acht om het bereiken van deze doelstellingen te toetsen. (Dit wel/niet moet niet absoluut maar relatief gezien worden!).

	<i>Doelstellingen voor de lezer</i>	<i>Samenvatting</i>	<i>Open vragen</i>	<i>Meerkeuzevragen</i>
	Een goed lezer kan:			
1	zijn leesdoel bepalen	—	—	—
2	zijn bron kiezen			
2.1	zich snel oriënteren in de tekst	? ?	? ?	? ?
2.1.1	vaststellen waarover een tekst gaat	+	+	+
2.1.2	vaststellen hoe de hoofddeling van een tekst is	+	+	+
3	uit zijn bron(nen) selecteren wat hij voor zijn leesdoel nodig heeft	—	+	+
4	lijn en strekking van een betoog zien			
4.1	de grote lijn van een betoog zien	+	+	+
4.2	de strekking van een betoog vaststellen	+	+	+
5	de conclusie(s) van de auteur in een betoog zien	+	+	+
6	de conclusies en consequenties uit een betoog vaststellen	—	+	+
7	de details, finesses en nuances van een betoog zien	—	+	+
8	de stijlmiddelen van een auteur onderkennen	—	+	+
9	het standpunt van waaruit de auteur schrijft, onderkennen	—	+	+
10	interne kritiek op de kwaliteit van een betoog leveren	—	+	+
11	externe kritiek op de inhoud of strekking van een betoog leveren			

	<i>Doelstellingen voor de lezer</i>	<i>Samenvatting</i>	<i>Open vragen</i>	<i>Meerkeuzevragen</i>
11.1	een betoog toetsen aan het eigen standpunt	—	+*	—
11.2	een betoog toetsen aan andermans standpunt	—	+	+
12	verband leggen met van elders bekende zaken	—	+	+
13	het gelezene vasthouden en ermee werken in een nieuwe situatie	—	—	—

* Wel in klassediscussie of mondeling examen, niet in schriftelijke toetssituatie

Het is ons inziens een konkonsekwentie in de redenering van Bonset wanneer hij pleit voor handhaving van de Samenvatting⁴ die als toetsingsinstrument de vaardigheden 3 en 4 van Drop² bestrijkt en die bij eerste invoering in het CSE bovendien hoofdzakelijk bedoeld was als een meting van de Stelvaardigheid.⁵ De 'meerwaarde' van een toets-met-open-vragen in het CSE is in zijn artikel niet aangetoond.

Misschien biedt MOER nog eens de gelegenheid om concreet aan de hand van een tekst de examenproblematiek te benaderen vanuit de open-vraagvorm (op te stellen door Bonset c.s.) en vanuit de meerkeuzevraagvorm (op te stellen door ondergetekende c.m.).

NOTEN

1 MOER, 1974:6. Blz. 299-306

2 DROP, W., Over de effectiviteit van informatieve teksten, in: De Nieuwe Taalgids 64-4, 1971, blz. 287-310

Hij onderscheidt de volgende leesvaardigheden als constituenten van de reading comprehension:

1 Het begrijpen van de betekenis van woorden en woordgroepen in hun context.

2 Het trekken van conclusies uit de combinatie van tekstgegevens (expliciete en impliciete).

3 Het herkennen van het expliciet geformuleerde of impliciet aanwezige centrale thema in een gegeven teksteenheid (van onderdeel van een alinea tot de grootste eenheden toe); dan wel bij afwezigheid van een centraal thema het herkennen van een centraal ordeningsprincipe van andere aard (zoals chronologie).

4 Het leggen van de juiste relaties tussen ondersteunende details en centraal thema.

5 Het herkennen (c.q. beoordelen) van bedoeling of opzet van de schrijver.

6 Het trekken van conclusies op grond van tekstgegevens in combinatie met gegevens buiten de tekst.

7 Het toepassen van tekstgegevens (o.a. met name het centrale thema) op situaties buiten de tekst.

3 CITO-memo 88 over de bruikbaarheid van meer objectieve tekstbegrijptoetsen in de eind-examens Mavo/Havo/VWO. Arnhem 1974. Verschijnt in maart/april '75 in definitieve versie. (CITO-memo's zijn op aanvraag verkrijgbaar bij het CITO, postbus 1034, Arnhem.)

4 BONSET, H., De VON en het Eindexamen Nederlands. MOER 1974, 6. Blz. 303

5 VINK, P., Vergadering van de Nederl. Sectie. Levende Talen 173, 1954, blz. 50-52